

Lotta Lotass: Inträdestal vid Svenska Akademien

Talare

Lotta Lotass
Författare

Datum

20 december 2009

Nilens årliga översvämningar gav åt det forntida Egypten rika skördar, säkerställda genom ett omsorgsfullt utarbetat system av kanaler och bevattningsdiken, vilka spred det livgivande slammet ut över åkrarna och den därav följande rikedomens längre in över landet. Det livsviktiga bevattningssystemet krävde en planmässig arbetsfördelning och en väl uppbyggd samhällsorganisation och därmed även en uppsättning gemensamma rättsregler i akt och mening att trygga det dagliga livet och sprida och öka allas välstånd. Där, på Nilens bördiga stränder, uppstår rättsordningen så som vi i västerlandet känner den.

De gemensamma rättsreglerna motiverades efter den etiska norm som sade att prestation och motprestation skulle vara likvärdiga. Symbolen för denna princip blev två vågskålar i jämvikt; än idag sinnebild för den jämnt vägande rättvisan. Sten Rudholm, en av det svenska nittonhundratalets mest framstående jurister, kom att välja denna symbol till sitt Serafimervapen. Inte endast för dess omedelbart igenkännliga symbolik, utan också för dess vittfamnande spann över rättens historia, över skrifter vilka han oavlatligt studerade och återkom till. Med ett livslångt intresse för historia och samhällsliv, med en grundfast respekt för tradition och arvsägen och med ett tankeliv präglat av humanitet och vidsynthet kom Sten Rudholm att i juridiken finna sitt självklara domicil.

Sten Rudholms juridiska bana var osedvanligt snabb och lysande och förde honom rakt mot de juridiska äreställena. Han tar sin studentexamen vid Högre latinläroverket å Norrmalm i maj 1937 och avlägger juris kandidatexamen i maj 1942 vid Stockholms högskola, där han trettio år senare också får motta ett hedersdoktorat i juridik. Efter tre års notarietjänstgöring, först vid Uppsala läns norra domsaga, därefter vid Stockholms rådhusrätt, inträder han i Svea hovrätt i mars 1945 och erhåller fiskalsförordnande samma år. Han blir hovrättsassessor i januari 1954 och i december det året tillträder han som lagbyråchef i Justitiedepartementet. Han blir hovrättsråd 1961 och året därpå utses han till

justitiekansler, ett ämbete han skall komma att inneha fram till 1967 då han tillträder som hovrättspresident.

Under hela sitt yrkesverksamma liv var Sten Rudholm, även vid sidan av sina ämbeten, engagerad i olika arbeten där samvetsgrannhet, kunnighet och lagfarenhet efterfrågades. Ett sådant uppdrag, som kom att uppta en stor del av hans tid under flera år, var arbetet med den omfattande Författningsutredningen. Bakgrunden till utredningen var den att man, vid 1953 års riksmöte, ingående diskuterat frågor kring nödvändigheten av en översyn av valsystemet, kring ett eventuellt införande av enkammarriksdag och huruvida man skulle genomföra en allmän författningsrevision. Krav på genomgripande reformer fördes fram, och den 16 augusti 1954 erhöll chefen för Justitiedepartementet bemyndigande att tillkalla högst nio sakkunniga för att utifrån en samlad översyn av demokratins funktionsproblem företa en modernisering av hela författningen. De sakkunniga antog namnet Författningsutredningen, och i samband med denna utredning kom Rudholm att spela en betydande roll. Han var en av ett antal experter som förordnades att biträda utredningen i dess arbete. Här, som i så många andra sammanhang inom juridiken, utfördes det digra arbetet mer eller mindre anonymt i skrivande samarbete med andra. Sten Rudholm började sitt arbete i utredningen i januari 1959, och hans uppdrag blev att, i den så kallade ”arbetsgruppen”, tillsammans med statsvetarna Nils Stjernquist och Jörgen Westerståhl, utforma lagförslagen, det vill säga sätta samman den nya författningen i klar, exakt och stringent text. Under arbetets gång kom de att skriva inte färre än trettio tre textutkast till förslag rörande ny regeringsform och sjutton till förslag beträffande ny riksdagsordning. Det blev därtill ett slags dubbelarbete eftersom det samtidigt skulle arbetas fram alternativ för såväl en enkammar- som en tvåkammarriksdag. Författningsutredningens arbete var minst sagt intensivt. Man sammanträdde varje vecka. Atmosfären var stundtals spänd och timmarna alltför korta. En helt ny författningstext skulle presenteras, som i en enda grundlag sammanfogade regeringsform och riksdagsordning. Varje ord, varje formulering måste vägas på guldväg, skärpas och vässas. Författningsutredningens huvudbetänkande – ett första förslag till ny regeringsform – avlämnades den 26 mars 1963: tio kapitel om sammanlagt 101 paragrafer. Det hade tagit nio år av utredning och, för arbetsgruppens del, fyra år av skrivande och omskrivande. Reformarbetet fortsattes sedan i Grundlagsberedningen, vilken lämnade förslag till den regeringsform som infördes 1974. Även i detta arbete kom Rudholm, nu som hovrättspresident,

att genom Svea hovrätts remissyttranden spela en aktiv roll.

Sten Rudholm tillträdde som hovrättspresident den 1 mars 1967. ”I borgen, byggd av Wrangel / På Riddarholmens ö, / Med flygeltornens rundlar / Vid strand av Mälarsjö” – för att citera Carl Snoilsky, ur ”Stenbocks kurir” – hade han, som han själv sade, sitt andra hem. I sitt hälsningsanförande vid tillträdet lyfte Rudholm fram domstolarnas plats i samhället med hänvisning till 1809 års konstitutionsutskott, där domarmaktens ställning, i memorial nummer 1, anges som ”självständig under lagarna, men ej självhärskande över dem”. Rudholm betonade alltid vikten av domstolarnas och domarnas integritet och den oeftergivliga gräns som måste hållas mot myndigheter och regering. En av de arbetsuppgifter vid hovrätten som kom att uppta en stor del av hans tid var besvarandet av lagremisser. Han intresserade sig även mycket för antagningen av domaraspiranter, och för dessa yngre jurister kunde han många gånger framstå som en mycket respektingivande på gränsen till skrämmande person, men han visade sig vid varje tillfälle vara den som alltid lyssnade, alltid fanns till hands och tog eventuella problem som kunde uppstå på största allvar. Den 14 maj 1983 entledigas han från tjänsten som hovrättspresident. Vid avtackningsfesten uppenbarar sig Wrangelska palatsets kvinnliga ande, i förtvivlade ordalag uttryckande sin bestörtning över att Sten Rudholm skall lämna henne. I gåva får han en förgylld nyckel till palatsets huvuddörr, på det att han alltid skall kunna återvända till detta sitt andra hem.

Juridiken är, som professor Erik Anners uttryckt det, ”samhällslivets teknik, juristerna samhällslivets ingenjörer och deras verktyg det talade och skrivna ordet”. För Sten Rudholm var språket inget verktyg att hantera ovarsamt eller sorglöst. Han släppte inga ord lättvindigt ifrån sig; det han skrev utmärktes av en noggrannhet som till resultat gav stilistisk stringens och innehållslig precision. Med inträdet i Svenska Akademien 1977 kom han att i än högre grad umgås med språket, nu från flera andra vinklar. Han blev samma år även ledamot av Svenska språknämnden, där han var verksam fram till 1986. I sitt inträdestal över företrädaren på stol 1, Sture Petré, vilken han även efterträtt som hovrättspresident, lyfter Sten Rudholm fram grundläggande drag i en livs- och kultursyn som man i efterhand kan se är gemensam för de båda kollegorna och vännerna: det angelägna i att bevara det västerländska kulturarvet, känslan av sambandet med det förflutna och den självklara skyldigheten att bibehålla och värna det som har överlämnats från en gången tid, då inte minst det svenska språket som den kanske viktigaste delen av vårt kulturarv. Sten Rudholms tid i

Svenska Akademien utmärktes av hans obrutna lojalitet, pliktkänsla och integritet, och av hans vilja att alltid lyssna till och väga motsatta synpunkter mot varandra och att respektera även de ståndpunkter som han själv aldrig skulle ha intagit. Han läste allt som skrevs om Akademien i dagspressen, gladdes åt somt och upprördes över mycket, men tog det ändå med ett lugn rotfäst i vissheten om den beständighet som kommer av ansvar gentemot tradition och historia, gentemot dem som gått före. I sammanhanget kan det vara värt att nämna det tal Sten Rudholm höll vid Akademiens högtidssammankomst i december 1995. Talet kretsade kring några juristprofiler i Akademien, och Rudholm berättar bland annat om den kanske mest kände av dem, Louis De Geer, Sveriges förste statsminister och mellan åren 1862 och 1896 innehavare av stol 17. De Geer utgav 1853 den av jurister mycket lästa och debatterade skriften *Om den juridiska stilen*. Den värdiga lagstilen är, heter det där, tydlig, kort, allvarsam, ren och oprydd. De Geer erinrar med gillande om skapelseberättelsens ord i Första Mosebok: ”Herren sade: Varde ljus, och det vardt ljus.” En annan av Akademiens jurister, Birger Wedberg, innehavare av stol 1 åren 1931–45, tar sedermera upp dessa ord i ett inlägg där han gisslar sin tids lagskrivare. De skulle, menar han, i överdriven rädsla för upprepningar ha ändrat frasen till ”Varde ljus, och mörkret försvann”. Rudholm konstaterar att Wedberg visste vad han talade om. Ett enkelt och kraftfullt språk är inte nödvändigtvis detsamma som ett förenklat och tillrättalagt.

Sin mest konkreta och aktiva insats som språkvårdare gjorde Sten Rudholm i sitt digra arbete med *Svensk Juristtidning*. Han var där, som redaktionssekreterare, korrekturläsare, redaktör och medutgivare, verksam under trettiofyra år. Och han kom under åren själv att skriva en mängd notiser, huvudsakligen kring nyheter i svenskt och internationellt rättsliv, samt mångtaliga recensioner. Det begränsade utrymme tidningen erbjöd tilltalade hans skarpa, lakoniska och stundtals ironiska penna.

Parallellt med sin yrkesbana som jurist hade Sten Rudholm en i det närmaste oöverskådlig mängd uppdrag. Han var juridisk rådgivare åt Chefen för armén och åt Överbefälhavaren. Han var styrelseledamot i ett antal större företag och ledamot av Statens ansvarsnämnd. Han ledde även under många år de nordiska juristmötena, där hans diplomatiska förmåga och vidsträckta juridiska kringsyn blev hörnstenar i hans högt skattade ledarskap. Han var även verksam i Stockholms handelskammare och inom Institutet för rättsvetenskaplig forskning. Under åren 1974–83 var han även ordförande i Sveriges Allmänna

Konstförening. Där kom hans arbete framför allt att bestå i förnyande av föreningens stadgar. Och han sade sig, med sedvanlig blygsamhet, inte veta något om konst. Men bland dem som vid samma tid var verksamma inom Konstföreningen är han även ihågkommen för den varsamma envishet med vilken han drev framtagandet av boken som kom att bli föreningens årsbok 1983. Sten Rudholm hade fått uppdraget att hitta en skribent och valet föll på akademikollegan Artur Lundkvist, som kom att skriva boken *Fågelsyner och urskogshot om vännen och konstnären C. O. Hultén*. Arbetet avbröts dock av Lundkvists oväntade och svåra sjukdom. Det hela tycktes balansera på uppgivandets gräns. Men som i så många andra sammanhang fanns Sten Rudholm hela tiden i bakgrunden med tålmod, förtröstan och tillit. Utgivningen fick flyttas fram, men boken blev klar. Artur Lundkvist skriver fängslande och infallsrikt om C. O. Hultén, vars konstnärskap, liksom Lundkvists diktning och Rudholms viste vid sjön Sparren, genomflygs av fåglar. Jag tror att det var just fåglarna – ”solens flygande folk” som Lundkvist kallar dem – som kom att dra en bärkraftig linje mellan de tre männen.

Bland de uppdrag som låg Sten Rudholm närmast om hjärtat skall också nämnas arbetet i Svenska Turistföreningens styrelse, där han, mellan åren 1967 och 1983, var verksam som först ledamot och därefter vice ordförande. Hans stora naturintresse gjorde honom till en särskilt uppskattad medarbetare, som på plats tog del av arbetet, inte minst som återkommande gäst vid turiststationen i Abisko. Med dess dåvarande föreståndare Sten Brander genomförde Rudholm många turer till Kebnekaise, Sarek och Sulitelma. Han hade, berättas det, blick för bergsmassiv och älvar, för glaciärernas vandringar och snöns och vindens förändringar av landskapet. Så många ord byttes inte under dessa turer, men i detta att veta när något behövde sägas låg också mycket av det som gjorde Sten Rudholm till en god fjällkamrat.

År 1983 tillträdde han ämbetet som riksmarskalk, vilket han skulle komma att inneha i tre år. I riksmarskalkens av historia fyllda rum kom han än en gång att bli en i en rad av stora män som skrivit, och om vilka det skrivits, historia. Och han tog med karakteristisk vördnad och ödmjukhet plats i dessa rum, där han fram till 1986 således var högste ämbetsman vid Kungl. Hovstaterna.

Sten Rudholms ämbetsmannabana kantades inte endast av ansvarsuppgifter och hedersuppdrag utan även av utmärkelser och ordnar. Främst bland dem står den som också är Sveriges förnämsta orden: Serafimerorden, vilken han erhö

den 3 december 1974. I Heraldiska källan beskrivs hans vapen: ”I blått fält en sparre av silver, åtföljd ovan av två grankvistar av guld, nedan av ett stolpvis ställt svärd med klinga av silver och fäste av guld samt överlagt av en våg av guld.” Som sitt motto valde Sten Rudholm ”Vis et Verba”. Devisen – till svenska överflyttad som ”Kraft och klarhet” – utgör kvintessensen av ett citat från den romerske juristen Celsus: ”Att kunna lagarna är inte att hålla deras ordalydelse i minnet, utan deras innebörd och giltighet.” Den 12 december 2008 står så livgardister hedersvakt medan Ridderholmskyrkans klockor under en timma oavbrutet ringer Sten Rudholms Serafimerringning.

Det finns ett annat livsverk, om än mindre känt så på intet sätt det minsta. En fantastisk plats kallad Udden, invid stranden av sjön Sparren i Roslagen; ett landskap som Sten Rudholms vän och granne Gunnar Brusewitz ofta skildrat såväl i text som i bild. Vårens dånande islossning, sommarens blommande stränder, höstens bleka sjö och vinterns isblanka vithet. Dit flyttade Sten Rudholm vid arton års ålder, tillsammans med sina föräldrar och två bröder. Och där växer och frodas en skog som han planterat samman med sin far; en skog han sorgfälligt och med öm hand hållit i stånd och skick; en skog han nu lämnat i efterlevandes och kommande generationers händer. Vid sjön Sparrens strand har Sten Rudholm och hans hustru Eva, som han levde tillsammans med i över sextio år, skapat en plats fylld av skönhet, trevnad och tradition, en beständig grund att stå på och en varaktig källa till kraft. Där ljuder oavlåtligt den ton som endast stillheten bjuder och som Sten Rudholm – om än världsman, riddersman, sällskapsman – visste att lyssna till.

Sten Rudholms varsamma vörndnad för traditionen i samklang med hans djupa ansvars känsla och integritet, hans oryggliga plikt känsla och belevnhet förefaller vara karaktärsdrag i en alltmer sällsynt kombination. Med honom slutar en tid, och vi kan bara hoppas och tro att den tiden skall leva vidare i våra och de efter oss följandes minnen. I sitt direktörstal vid Svenska Akademiens högtidssammankomst i december 1986 – det år Akademien högtidlighöll 200-årsminnet av sitt instiftande – citerade Sten Rudholm den dikt Anders Österling skrev till Akademiens 150-årsjubileum 1936. I dessa strofer skrivs tidens gång men också tankens beständighet fram på ett sätt som jag förstår att Sten Rudholm visste att uppskatta. I dessa strofer återfinns även de röster som talar, som berättar om tider och människor som svunnit, som lämnat oss. Även jag lånar avslutningsvis Anders Österlings ord:

Med fågelvingad färdförbi oss åren draga. Halvannat sekels världförvandlas till en saga. Ur minnenas arkivdet susar som en snäcka. Men vad kan återväckadet vackraste till liv?

[...]

Så är kring var och enen andecirkel dragentill vittne om idén, som överlever dagen. Så ekar denna sal, som vit och gyllne glimmar, av svunna högtidstimmar och fjärran rösters tal.

Taggar

2000-tal, 2009, Författare, Inträdestal, Kvinna, Minnestal, Svenska Akademien

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/lotta-lotass-intradestal-vid-svenska-akademien>